

למידה משמעותית:

מה אפשר לעשות?¹

יורם הרפז

הקדנציה הקודמת במשרד החינוך (סער-שושני) עמדה בסימן מדידה והערכה. המטרה היתה לשפר את הדירוג של מערכת החינוך שלנו בטבלאות של המבחנים הבינלאומיים – מטרה פוליטית בעיקרה, לא פדגוגית. הקדנציה הנוכחית במשרד החינוך (פירון), כך מסתמן, תעמוד בסימן של למידה משמעותית – מטרה פדגוגית; כדאי להתכונן.

נכון, אצלנו הקדנציות קצרות; כל שר מגיע עם אג'נדה שלו ומנהלים ומורים אִמצו גישה של "גם זה יעבור", אבל בכל זאת כדאי להתכונן – למידה משמעותית היא אג'נדה ראויה. מדוע? משום שלמידה משמעותית היא גם אמצעי וגם מטרה. היא אמצעי ללמידת תכנים בעלי ערך; ובחברת הידע שלנו, חברה שרמת חייה ואיכות חייה תלויות בכושר הלמידה של אזרחיה, היא גם מטרה.

מהי למידה משמעותית? האם היא אפשרית בבית הספר? מה מנהלים יכולים לעשות כדי לקדם למידה כזו בבית ספרם (אם היא אפשרית)?

במהלך מאה שנים השנים האחרונות מתנהלת מלחמה על נפשו של החינוך בין שתי גישות. גישה אחת נקראת "תכנית הלימודים במרכז" – יש להתאים את כל התלמידים לתכנית לימודים אחת; גישה שנייה נקראת "הילד במרכז" – יש להתאים לכל ילד תכנית לימודים. בכל עשור הגישות מצטיידות בתיאוריות חדשות ובקריאות קרב חדשות, והמטוטלת נעה מקוטב אחד לקוטב אחר בהתאם לאקלים השורר בעונה נתונה.

האקלים הנוכחי – אפשר לקרוא לו "אקלים פיני" – נוח יותר לקוטב של "הילד במרכז". נראה שתנועת הרפורמה העולמית של שני העשורים האחרונים וקריאות הקרב שלה – "אחריותות!", "סטנדרטים!", "תפוקות מדידות!" – אבדו את כוחן, והמטוטלת נעה לאִטה אל הקוטב הנגדי. "למידה משמעותית!", "למידה פעילה!", "למידה מוכוונת פרויקטים!" – הן קריאות הקרב של הקוטב הזה.

אז מהי למידה משמעותית? המושג מוחזר כבר כמה פעמים במאה השנים האחרונות וכל מחזור הוסיף לו משהו. כדאי לחזור למקורות, לאבא הגדול של "הילד במרכז" (שאף פעם לא היה לגמרי בעד "הילד במרכז"), ג'ון דיואי, ולנסות לחלץ מדבריו הגדרה ללמידה משמעותית.

כך הגדיר דיואי את מהות החינוך: "זהו אותו ארגון מחדש של הניסיון או שיקומו, המוסיף על משמעותו של הניסיון ומגדיל את הכושר לכוון את מהלך הניסיון שיבוא אחריו" ("דמוקרטיה וחינוך", עמ' 64). מהגדרה זו אפשר להכין הגדרה ללמידה משמעותית: **למידה משמעותית היא התנסויות חדשות ויוצר תשתית להתנסויות מורכבות יותר בעתיד.**

תחשבו על זה: מה קורה בכל פעם שאתם חווים למידה משמעותית? אתם מארגנים מחדש את התובנות שלכם ופותחים נתיב לתובנות חדשות, עשירות יותר. למידה משמעותית היא אפוא למידה מעצבת, למידה שמחוללת שינוי בתובנות, בנקודת המבט, בזהות, של הלומד. מהם התנאים החיוניים להתרחשותה של למידה משמעותית?

¹ פורסם במגזין האינטרנטי של מכון אבני ראשה "אבני דרך", ינואר 2014

נסו לשחזר את התנאים שאפשרו לכם למידה משמעותית – למידה שסדרה מחדש את ההתנסויות הישנות שלכם ואפשרה לכם התנסויות חדשות. קחו דקה אחת או שתיים... נסו להיזכר בחוויית למידה משמעותית... מה אפשר אותה? מדוע התכנים שלמדתם אז שינו משהו בחייכם, אולי את חייכם?

אתם בוודאי תגידו "התכנים שלמדתי באופן משמעותי..."

ענו על שאלות שהציקו לי".

הדהדו הבנות עמומות שהיו לי".

גילו לי דברים חדשים".

נגעו בנושא שמאוד העסיק אותי אז".

היו מהותיים, נגעו בחיים שלי ושל כולם".

תאמו לתכנית חיים שלי... רציתי להיות סופר"

אתגרו אותי, הם חייבו מאמץ ואפשרו הישג".

התאימו לכישרון [און כנהוג היום – לאינטליגנציה] שלי".

נבחרו על ידי, אף אחד לא כפה אותם עלי".

הוגשו על ידי המורה בצורה מרתקת".

נלמדו בשיטה מעוררת ומערבת".

נלמדו בסביבה תומכת".

יש לכם בטח עוד הרבה דברים להגיד על התנאים שאפשרו את הלמידה שחוויתם, אבל נסתפק בזה. תכנים נלמדים באופן משמעותי, כך עולה מהדברים שלכם, בגלל כל מיני סיבות, חלקן תלויות במצבו הייחודי של הלומד וחלקן תלויים במצב הסביבה; או נכון יותר, **למידה משמעותית תלויה ביחסי הגומלין שבין הלומד לסביבה.**

ועוד עולה ממה שאמרתם: **למידה משמעותית היא תהליך מורכב שקשה לתכנן ולהבטיח, אבל אפשר להגדיל את סיכוייו.**

איך; איך אפשר להגדיל את סיכוייה של למידה משמעותית? יש לעשות את מה שנרמז בדברים שאמרתם: יש לדאוג לכך שהתכנים יענו על שאלות שמעסיקות את התלמידים, יהדהדו הבנות עמומות שלהם, יגעו במה שמעסיק אותם, יגלו להם דברים חדשים, יתאימו לתכנית החיים שלהם, יתאימו לכישרונות שלהם, יאתגרו אותם, ירתקו אותם, יתמכו בהם ויאפשרו להם לבחור בתכנים ולנהל את הלמידה שלהם.

האם בית הספר יכול לתת תנאים חיוניים כאלה ואחרים ללמידה משמעותית?

בית הספר הרי נועד להיות חממה ללמידה משמעותית – לתת לה תנאים חיוניים. אם נניח (בתמימות כלשהי) שזהו אכן ייעודו, ברור שהוא אינו ממלא אותו. אם נתבונן בבית הספר מנקודת מבט קונספירטיבית, אנו עלולים לחשוב שיעודו הפוך – לסכל את התנאים החיוניים ללמידה משמעותית. עברו על כל אחד מהתנאים ללמידה משמעותית שציינתם, ובדקו אם הוא קיים בבית הספר...

אז מה עושים? מנהלים הרי אינם יכולים לשנות את בית הספר מן היסוד ולהחליף אותו במוסד אחר – מוסד המספק תנאים חיוניים ללמידה משמעותית. מנהלים אינם יכולים לחשוב ולפעול מחוץ לקופסא; הם יכולים לחשוב ולפעול בתוך הקופסא – וזה הרבה יותר קשה.

הדבר הראשוני, החשוב ביותר, שמנהלים יכולים לעשות הוא לשנות את נקודת המבט שלהם על בית הספר. במקום להסתכל עליו מנקודת מבט מנהלית ולשאול אם הכול מתנהל בהתאם לכללים, הם יכולים להסתכל עליו מנקודת מבט חינוכית ולשאול אם הכול מאפשר למידה משמעותית; ואם לא, אז לשנות – את מה שאפשר, בתוך בית הספר.

זו, כמובן, אינה נקודת מבט חדשה לגמרי; מנהלים צופים על בית הספר גם מנקודת מבט חינוכית. אך הפעם נסו לצמצם את נקודת המבט החינוכית שלכם ולבחון את בית הספר רק מהזווית הזאת של למידה משמעותית: האם מה שקורה בשיעורים, בטקסים, בטיולים, בשיחות מזדמנות מאפשר לתלמידים למידה משמעותית, למידה שמארגנת מחדש ובאופן פורה את עברם ואת עתידם? כאשר אתם מסתובבים בבית הספר מצוידים בשאלה כזאת, אתם יכולים לתקן לא מעט דברים ולשפר את הסיכוי של התלמידים להתנסות בלמידה משמעותית – חוויה מעצבת שאותה הם ירצו לשחזר שוב ושוב.